

Miloš Nikolić öngazgatás-szociológiai könyvéről

Miloš Nikolić: *A munkásönigazgatás eszméjének fejlődése* — I. Az öngazgatás elméletben és gyakorlatban kiadványok sorozata. Nagy József fordítása. Munkácsytem, Szabadka, 1974. 200 oldal.

Tartalom:

Bevezető — *Marx, Engels és a munkásönigazgatás*: Marx felfogása a proletariátus forradalmi öntevékenységről. Marx és Engels államkritikája. Marx és Engels nézetei a szocialista forradalom céljairól. Marx és Engels viszonya a Párizsi Kommunához. — *Proudhon, Bakunyin és az anarchisták a munkásönigazgatásról*: Pierre Joseph Proudhon. Michail Bakunyin. Az állam anarchista bírálata. Az anarchista szabadságfelfogás. Az öngazgatás anarchista koncepciója. Az anarchista önbírálat. Hogyan értékeljük az anarchizmust. — *A II. Internacionálé és a munkásönigazgatás*: A II. Internacionálé legfőbb vonásai. Engels viszonyulása a II. Internacionáléhoz. A II. Internacionálé marxizmusának szociális és elméleti gyökerei. Engels filozófiai nézeteinek hatása a II. Internacionálé marxizmusára. Az állam értelmezése. — *Anarcho-szindikalizmus, ipari unionizmus és guild szocializmus*: Az anarcho-szindikalizmus. Az ipari unionizmus. A guild szocializmus. — *Lenin, az orosz forradalom és a proletariátus forradalmi öntevékenysége*: Lenin eszméi és eszméinek alapvető ellentmondása. A forradalmat megelőző időszak. Az 1905-ös év, és Lenin felfogásának módosulása. A februári és az októberi forradalom. Az „Állam és a forradalom”, és a szovjet állam. A munkások részvétele a gazdaság irányításában. „Munkás-oppozíció”. Lenin végső harca a bürokratizmussal. — *A forradalmi események Nyugat-Európában az Első Világháború után és a munkásönigazgatás*: A munkásellenőrzési és önkormányzati mozgalom főbb okai és tényezői. A munkásönigazgatási mozgalom két szakasza. A munkástanácsok és más munkásönkormányzati formák hatása a forradalmi stratégia alapvető kérdéseire. A Kommunista Internacionálé és a munkásönkormányzat fejlődése Nyugaton. A mozgalom fejlődése Németországban. A mozgalom fejlődése Olaszországban. A munkásbiztosok fejlődése Angliában. — *Az idézett irodalmi művek jegyzéke.*

Miloš Nikolić könyve 1973. második felében jelent meg szerbhorvát nyelven¹, magyar kiadása Nagy József fordításában ez év decemberében már nyomdai megmunkálásban volt. A könyv kétségtelenül jelentős értéket képvisel, noha nem is egy fogyatékosága szembetűnő.

A könyv ilyen alakjában való megjelentetését az az eszmei nevelőmunka sürgette, amelyet a szabadkai Munkácsytem szervez a JKSZ X. kongresszusát megelőző időszakban. Így a kiadó valójában a szerző előadásorozatának kéziratát jelentette meg, elsősorban mint saját belső használatra szánt kiadványt. Ezen a kéziraton Miloš Nikolić még dolgozik, és valószínűleg véglegesnek tekintett kézírata nem tartalmazza majd a most megjelent kiadvány igencsak vitatható következtetéseit és a nem eléggé végig gondolt megállapítások többségét.

A munkásönigazgatás eszméjének jelentkezését és fejlődését Miloš Nikolić — a marxizmus szerteágazó problémáit élénken követő kutató² — elmélyülten tanulmányozza már éveken át. A szerző a kutatók aránylag fiatalabb korosztályához tartozik, akik a szocialista mozgalom eszmei síkon jelentkező megnyilatkozásait az öngazgatás gyakorlati megvalósulásával szoros kapcsolatban vizsgálják. Eddigi ilyen irányú munkásságának két jelentős eredményére hívjuk fel a figyelmet. Az egyik a Sarajevóban megjelenő Marksističke veske című folyóirat 1972 évi 3. számában megjelent bibliográfia, amely az öngazgatásra vonatkozó alapvető irodalmat mutatja be³. A másik eredmény egy háromkötetes nagyszabású szöveggyűjtemény a belgrádi Komunist kiadásában⁴, amely szöveggyűjtemény mintegy 1900 oldalon megbízható tájékoztatást nyújt a nemzetközi munkásmozgalom klasszikusai, a két világháború közötti írók és a jelenkori marxista közírók és tudósok fontosabb álláspontjairól és érveléseiről.

Nikolić a munkásönigazgatás eszméjének jelentkezését a szocializmus eszméinek jelentkezésében, annak kezdetleges utópista alakjában való jelentkezésében keresi, és meg is leli. De ezt megelőzően helyesen jár el, amikor könyve első részét a tudományos szocializmus megalapítói álláspontjainak szenteli, és munkásságukon keresztül vizsgálja a tudományos szocializmus álláspontjait és meglátásait a munkásönigazgatással kapcsolatban.

A szerző előrebocsátja, hogy „Marx és Engels keveset beszéltek egyenes értelemben az önigazgatásról, az önigazgatás különböző formáiról”, de ennek ellenére „az önigazgatás elmélete (vagyis az önigazgatás elméleti koncepciója, beleépülve az osztálytársadalmak osztályok nélküli társadalommá való forradalmi átalakításának elméletébe) Marx és Engels tanítására alapozódik”. (13. oldal.)

Marx és Engels lényeges elméleti megállapításai, amelyek a munkásönigazgatásra dönrőek, a szerző utalásai szerint, négy alapvető tételen nyugszik. Az első tétel, a proletariátus forradalmi öntevékenységből indul ki („a munkásosztály felszabadítása csak magának a munkásosztálynak a műve lehet”, az I. internacionálé szervezeti szabályzatának közismert bevezető mondata), a második tétel Marx és Engels tanítása az államról és az állam elhárításáról, a harmadik az új társadalomról alkotott elképzelés, aminek megvalósítása a munkásmozgalom célja és végül a munkásmozgalom tapasztalatainak, elsősorban a párizsi kommün tapasztalatainak összegezése.

A szerző az önigazgatást a lehető legtágabb vonatkozásában értelmezi, majdhogynem azonosítja az elidegenedés feloldásával, ami végső következményében oda is vezet. Saját társadalmi helyzetünk és gyakorlatunk mégis két szempontból szükségessé tette és teszi, hogy súlypontozottabban értelmezzük az önigazgatást.

Először is számunkra az önigazgatás folyamat, amelyet a társadalmi viszonyok és következményei szempontjából el kell mélyíteni, melynek történelmileg még a kezdetén vagyunk, és ezért a végső cél a fejlett önigazgatás következménye, a munka felszabadítása, a teljes dezallináció, a társult munka társadalma — egyenlő a jövő társadalma, a kommunista társadalmi rend megvalósításával.

A másik szempont az önigazgatás lényegének, az önigazgató termelési viszonyok kialakulásának hangsúlyozása.

A termelési viszonyok hangsúlyozása, noha sohasem feledkezhetünk meg arról, hogy az önigazgatás átfogó társadalmi viszony (a platform indokoltan „szocialista önigazgatói ideológiáról” is beszél), mégis a termelési viszonyok lényegesek, és ezen belül a munkásosztály részéről a társadalmi újratermelés feletti uralom megszerzése. Ez annál is inkább lényegesebb, mert nemcsak a kapitalista világban van rá példa, hogy a munkásosztálynak a termelés folyamatában való részvétellel megkísérlik csorbítani az osztályharc forradalmi élet, hanem példa volt rá nálunk is, hogy az önigazgatás a termelők döntéshozatalának általános szinten való megrekesztése (egyes szociológusok szerint, mint Veljko Rus, Janez Jerovšek, Bogdan Kavdžič⁵ „középszinten való tartása”) erősítette a technokrata-bürokratikus monopóliumot.

Hangvételünket példázva, idézzük a platform néhány kitételét (második rész, I/1, és I/2.)⁶

„A szocialista önigazgatás mint az uralkodó termelési viszonyok érvényesülése nélkül fennáll a bürokrácia, technokrácia, liberalizmus, nacionalizmus és az adminisztratív szocializmusra való visszatérés reális veszélye.

Az alkotmányfüggetlékek ezen a téren eszmei szempontból is haladást jelentenek. Az önigazgatáson — mint a társadalmi gyakorlat célján kívül erőteljesen kidomborítják a társult munka (a munka társított folyamatának) lényegét. Ezáltal nagyobb mértékben hangsúlyozzák az önigazgatás lényegét és megerősítik az önigazgatással való visszaélés elé emelt gátat. Az „önigazgatást” ugyanis olyan szervezeti formákban vezették be, és olyan utakon, amelyek a hatalom technokrata és bürokrata monopóliumát erősítették, ami szöges ellentétben áll a kötelező alapvető szocialista fejlődési folyamattal. Ezzel a munkásönigazgatást leértékelték, és a vállalat általános politikájára vonatkozó „véleménynyilvánításra” fokozták le.

Atársadalmi tulajdonban levő termelőeszközök alapján végzett munkatársítás kifejezi az önigazgatás lényegét, és meghatározza, hogy társadalmunk milyen alapon igyekszik szervezkedni. Természetesen a társítási folyamatnak még csak a kezdetén vagyunk, és a munkának a „társítása” még nem elegendő.